

УМОВИ ФОРМУВАННЯ АВТОЛІНГВОДИДАКТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Постановка проблеми. Поглиблення інтеграційних процесів і, водночас, посилення конкуренції у глобалізованому соціально-економічному і політичному просторі зумовлюють актуальність завдання підвищення конкурентоздатності вітчизняної економіки. Успіх реалізації даного завдання значною мірою визначатиметься якістю теоретичної та практичної підготовки фахівців торговельно-економічної галузі, зокрема їхньою здатністю ефективно діяти в багатомовному середовищі.

Взаємозв'язок між рівнем володіння іноземною мовою працівників і ефективністю економічної діяльності суб'єктів господарювання підтверджується офіційними даними статистики: за результатами досліджень Європейської комісії в результаті слабкого володіння іноземними мовами свій бізнес щорічно втрачають 11 % малих і середніх підприємств ЄС. Щодо України, то навіть форуми загальноєвропейського масштабу, які тут проводились у новітній історії, і яким передувала багаторічна підготовка, довели неспроможність переважної кількості працездатного населення здійснювати комунікацію іноземною мовою.

На фоні зростаючої ролі міжкультурних комунікацій у глобальній економіці і торгівлі перед вітчизняними закладами вищої освіти відповідного профілю ставиться завдання пошуку теоретичних і методичних засад здійснення ефективної іншомовної підготовки майбутніх фахівців.

Однією з основних вимог сучасності є необхідність спрямування лінгводидактичних дій на розвиток особистості студента як активного суб'єкта процесу пізнання та його всебічну підготовку до безперервного процесу освіти, саморозвитку і самовдосконалення впродовж усього життя. При цьому рівень автономії, самостійності майбутніх фахівців у процесі вивчення іноземної мови має розглядатися як обов'язковий критерій рівня володіння нею. Необхідність розвитку уміння вчитися докорінно змінює характер взаємовідносин між викладачами і студентами у лінгводидактичному процесі, дозволяє по-новому поглянути на оптимізацію цього процесу та переосмислити існуючі методи викладання іноземних мов у ВНЗ.

Враховуючи актуальність підготовки фахівців торговельно-економічного профілю зі знанням іноземної мови для української економіки, видається правомірним говорити про пріоритетність формування у студентів автолінгводидактичної компетентності як здатності підтримувати і підвищувати в процесі самоосвіти власний рівень володіння іноземною мовою на основі вивчення і застосування ефективних методик здобуття знань.

Аналіз попередніх досліджень. Комплексність і багатоаспектність автолінгводидактичної діяльності, суперечливість трактування її змісту та кореляції з такими феноменами як «самоосвітня діяльність із вивчення іноземної мови», «самостійна робота з оволодіння іноземною мовою», «автономне вивчення іноземної мови» та ін., на фоні суперечностей ідентифікації концепту «компетентність» і його структурно-змістових відмінностей від понять «компетенція», «уміння», «навички», «набуті здібності» робить дослідження проблеми формування автолінгводидактичної компетентності майбутніх фахівців актуальним завданням сучасної педагогічної теорії.

Окремі аспекти зазначеної проблеми вивчаються у контексті подальшої наукової розробки низки концепцій і підходів до навчання, як от: особистісно-діяльнісний комунікативний підхід до навчання іноземних мов; компетентнісний підхід до навчання; концепція автономії та автономного / самокерованого навчання; концепція безперервної освіти; підхід, що ґрунтується на наявних в особистості мовних знаннях, уміннях і навичках (skills-based approach) та ін.

Відтак, теоретичні і практичні засади організації процесу автолінгводидактичної діяльності різних цільових груп висвітлювались у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, як от: М. Баришніков, Н. Бориско, М. Васильєва, А. Капаєва, Я. Колкер, Н. Коряковцева, Н. Кузовлева, В. Курінський, Д. Літл, О. Мітусова, О. Мусніцька, Ю. Омеляненко, Ю. Пасов, Г. Рогова, О. Рябоконт, К. Саломатов, О. Соловйова, Т. Хатчінсон, О. Устінова, А. Уотерз, Х. Холек, В. Шерстенікіна та ін.

Комплексність, теоретична і практична значущість проблеми, зростаючий суспільний запит на фахівців торговельно-економічної сфери, здатних ефективно діяти у конкурентному багатомовному просторі на фоні відсутності теоретично обґрунтованої цілісної моделі формування у них автолінгводидактичної компетентності зумовлюють актуальність подальших наукових пошуків у даному напрямі.

Метою цієї статті є аналіз змісту освітніх технологій, спрямованих на формування автолінгводидактичної компетентності майбутніх фахівців торговельно-економічної галузі.

Виклад основного матеріалу. Необхідність спрямування педагогічних дій на розвиток особистості студента як активного суб'єкта навчальної діяльності та його всебічну підготовку до безперервного процесу освіти, саморозвитку і самовдосконалення впродовж усього життя є одним із основних положень особистісно-діяльнісного підходу, реалізація якого є вимогою сучасної методики викладання іноземних мов.

У рамках особистісно-орієнтованого підходу до навчання іноземних мов у зарубіжній методичній науці виділяється концепція автономії та автономного (самокерованого) навчання. Основною ідеєю зазначеної концепції є те, що «в процесі навчання іноземної мови та за допомогою даного предмета ставляться завдання розвитку особистості студента, формування в нього умінь навчальної діяльності з оволодіння іноземною мовою, здатності самостійно (автономно) керувати даною діяльністю як у конкретній навчальній ситуації, так і в контексті подальшого безперервного вивчення мови» [2, с. 9].

Актуальність сформульованого завдання для досягнення цілей навчання іноземної мови у немовному ВНЗ пояснюється не лише характером сучасних тенденцій розвитку освіти, зокрема необхідністю її трансформації в безперервну самоосвіту.

Аналіз літературних джерел, а також досвід практичної лінгводидактичної діяльності доводить, що брак часу на вивчення іноземної мови у стінах ВНЗ на фоні відсутності відповідних базових знань значної частини студентів є типовими перешкодами на шляху ефективної іншомовної підготовки майбутніх фахівців як у вітчизняній вищій школі, так і в зарубіжних ВНЗ. Вищезазначені фактори розглядаються дослідниками як перешкоди, що дозволяють одразу ж передбачити: «У період вивчення курсу його цілі досягнуті не будуть» [6, с. 69].

У зв'язку з цим, альтернативою традиційній практиці навчання іноземної мови, на думку вчених, може стати реалізація підходу, що ґрунтується на наявних знаннях та уміннях слухачів. Такий курс не розглядається як самодостатня одиниця, після якого майбутні фахівці виходять кваліфікованими користувачами мови в цільових ситуаціях, тому що, як зазначає Холмс, багато студентів навряд чи досягнуть подібного рівня мовної компетенції [Цит. за 6, с. 70].

Замість цього університетський курс вивчення іноземної мови і цільова ситуація розглядаються як континуум таких, що постійно розвиваються рівнів мовної компетенції, без чітко визначених точок успіху чи невдачі. При цьому основною метою навчання визнається максимальне розкриття потенціалу кожного суб'єкта учіння в умовах існуючих обмежень традиційного курсу: «Орієнтований на наявний рівень мовних знань студентів підхід є принаймні реалістичним у зосередженні на стратегіях і процесах, що дають слухачам уявлення про власні здібності та потенціал, мотивуючи їх до самостійного вивчення фахових текстів і після закінчення курсу так, щоб вони були спроможні самоудосконалюватися» [Цит. за 6, с. 70].

Як уже зазначалося, рівень автономії, самостійності студента в навчанні сучасною наукою розглядається як обов'язковий критерій його рівня володіння іноземною мовою [2, с. 9]. Значимо, що практика самостійного удосконалення й застосування іншомовних знань є тією сферою, де особливо чітко виявляється взаємозв'язок між мотиваційним та операційним компонентом діяльності людини. З одного боку, індивід має усвідомлювати особистісну значущість такої діяльності, розуміти і реально відчувати користь володіння та застосування іншомовних знань.

У зв'язку з цим актуальним є зауваження Ю. Пасова, який наголошує на необхідності розкриття перед особистістю мети практичного використання мови як засобу комунікації, завдяки чому «мотивація до учіння різко посилюється» [5, с. 13]. З іншого боку, той же автор зазначає, що незважаючи на сильну мотивацію і бажання суб'єкта учіння застосувати свої знання, він має у першу чергу знати та вміти це робити [Там само, с. 10].

Розглянуті міркування про взаємозв'язок операційної та мотиваційної складових діяльності із вивчення іноземної мови виявляються суттєвими для створення передумов і оптимальної організації автолінгводидактичної діяльності майбутніх фахівців. При цьому слід враховувати, що в процесі самоосвіти іноземна мова виступає у двох функціях: як мета і як засіб здобуття нових знань. Відповідно до цього заходи щодо впливу на процес формування автолінгводидактичної компетентності варто здійснювати по двох напрямках – навчання студентів раціональним способом оволодіння іноземною мовою та створення контекстів для її практичного застосування як засобу комунікації та регуляції власної навчальної та професійної діяльності.

Важливим з цієї точки зору є уявлення про компонентний склад самостійної роботи студентів: підбір матеріалів з питання, що цікавить, обробка інформації, її фіксація для подальшого використання, а також використання здобутої інформації на практиці. Визначення таких компонентів, на думку вчених, є надзвичайно важливим для конкретизації тих ланок, котрі складають самостійну роботу студентів у ВНЗ, оскільки їх можна розглядати як своєрідну проекцію в навчальний процес компонентів самоосвітньої діяльності фахівців-практиків [4, с. 96].

Слід зазначити, що обробка студентами іншомовної інформації передбачає їх володіння навичками функціонального читання. Формування цих навичок виявляється складним і тривалим, адже розуміння в процесі читання є складним процесом мислення, за якого читач вдається до розгорнутого аналізу й синтезу елементів тексту, робить висновок з його частин, що володіють найбільшою інформативністю. У зв'язку з цим роботу над іншомовними текстами слід будувати таким чином, щоб студенти поступово переходили від традиційного «читання й перекладу» до комунікативного читання, набували вміння сприймати текст, у першу чергу, не як семіотичну модель, а носія значення та інформації, що сприяє пізнавально-мовленнєвій активності суб'єкта.

Для розвитку навичок функціонального читання, а також формування вмінь підбору наукової літератури та відповідної організації роботи з нею студентам слід пропонувати вправи на виділення основної (додаткової, надлишкової інформації); виявлення, зіставлення, порівняння фактів, різних точок зору, поданих у тексті; визначення цінності, об'єктивності, новизни інформації; оцінювання перспективності інформації в навчально-професійних цілях; відбір публікацій, правильну в них орієнтацію та раціональне використання.

Варто зазначити, що створення контекстів використання одержаної інформації шляхом міжпредметної організації навчання іноземної мови, не тільки сприятиме зняттю протиріччя між предметною структурою викладання та міжпредметним характером професійних знань, але й усуватиме дефіцит практичного використання набутих знань, існування якого теж визнається суттєвим недоліком сучасного процесу підготовки фахівців вищої кваліфікації.

Уміння раціонально й продуктивно працювати з друкованими матеріалами зі спеціальності визнається найважливішим способом реалізації самоосвіти [4, с. 95]. Водночас успішне користування іноземною мовою як засобом комунікації було б неможливим без постійного поповнення та удосконалення особистістю мовних знань. Отже, важливою передумовою автолінгводидактичної діяльності майбутніх фахівців є їхня методична озброєність, уміння реалізувати свою так звану «мікро- та макроінтенцію» (В. Курінський) до самоудосконалення.

Слід зазначити, що подібна методична підготовка може здійснюватися не лише шляхом інструктування студентів чи зверненням їх до відповідної літератури, як наприклад [1; 3] та ін. Це може також набувати форму дискусії, вільного обміну думками та власним досвідом ефективного самонавчання. Слід прагнути, щоб елементом кожного практичного заняття був якийсь теоретичний або практичний фрагмент методики автолінгводидактичної діяльності.

Висновки. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку держави зростає потреба у висококваліфікованих фахівцях, здатних до постійного професійного саморозвитку і самовдосконалення. Важливою складовою професійних кваліфікацій сучасних фахівців є володіння іноземними мовами, що дозволяє ефективно діяти у висококонкурентному багатомовному економічному середовищі. Проблема пошуку дієвих засобів здійснення іншомовної підготовки майбутніх фахівців є традиційно актуальною проблемою для лінгводидактики та теорії і методики професійної освіти. Розвиток відповідних наукових знань та накопичений досвід навчання іноземних мов дають змогу визначити перспективні шляхи розв'язання зазначеної проблеми. Проведений аналіз доводить пріоритетність цілеспрямованого формування у студентів автолінгводидактичної компетентності як здатності самостійно, у найбільш доцільний спосіб організувати власну самоосвітню діяльність і досягати цілей постійного поповнення знань іноземної мови. Важливою умовою формування автолінгводидактичної компетентності майбутніх фахівців є цілеспрямований систематичний педагогічний вплив на розвиток їхньої мотиваційної та операційної складової діяльності із вивчення іноземної мови.

Література:

1. Бориско Н.Ф. Сам себе методист или советы изучающему иностранный язык. / Н.Ф. Бориско. – Киев: «Фирма «ИНКОС», 2001. – 267 с.
2. Коряковцева Н.Ф. (Москва) Автономия учащегося в учебной деятельности по овладению иностранным языком как образовательная цель / Н.Ф. Коряковцева. – // ИЯШ. – 2001. – № 1. – С. 9-14.
3. Куринский В.А. Автдидактика: Часть первая. М.: Культурный учебно-издательский центр «Автдидакт», 1994. – 392 с.
4. Мусницкая Е.В. Чтение литературы по специальности как способ совершенствования профессиональной подготовки. /Е.В. Мусницкая, О.А. Митусова / Оптимизация учебно-воспитательного процесса: единство и преемственность, профессиональная направленность, межпредметность в преподавании лингвистических дисциплин : Межвузовский сборник научных трудов. – М., 1988. – 153 с.
5. Пассов Е.И. Урок иностранного языка в средней школе/ Е.И. Пассов. – 2-е изд., дораб. – М. : Просвещение, 1988. – 223 с.
6. Hutchinson, T. and Waters, A., English for Specific Purposes: A Learning-centered Approach, Cambridge University Press, Bell&Bain Ltd, Glasgow. – 1991. – 183 p.

Стаття присвячена визначенню умов ефективного формування автолінгводидактичної компетентності майбутніх фахівців торговельно-економічної галузі. Обґрунтовується важливість комплексного розвитку операційного та мотиваційного компонентів навчальної діяльності студентів. Наведено окремі лінгводидактичні прийоми.

Ключові слова: автолінгводидактична компетентність, лінгводидактика, операційний компонент, мотиваційний компонент, навчальна діяльність.

Стаття посвящена определению условий эффективного формирования автолнговдидактической компетентности будущих специалистов торгово-экономической сферы. Обосновывается важность

комплексного развития операционного и мотивационного компонентов учебной деятельности студентов. Приведены отдельные лингводидактические приёмы.

Ключевые слова: автолингводидактическая компетентность, лингводидактика, операционный компонент, мотивационный компонент, учебная деятельность.

The article is dedicated to defining conditions of efficient development of autolinguodidactic competence of future experts in the field of economics and trade. Substantiated is the importance of the complex development of operational and motivational components of students' learning activities. Certain linguodidactic techniques are described.

Keywords: autolinguodidactic competence, linguodidactics, operational component, motivational component, learning activities.